

การประเมินความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา
ลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง จังหวัดนครศรีธรรมราช

**Assessment of Farmers' Happiness in Lower Pakpanang Basin
Operation and Maintenance Project, Nakhon Si Thammarat**

สุภาวดี ยิ้มน้อย ลักเบญจา จิรวุฒิวงษ์ชัย จูรีพร ดวงกลาง ธีระ ปาละจเร ธนกร จาตะวงษ์
Supawadee Yimnoi, Luckkabenja Jirawutwongchai, Jureeporn Duangklang,
Theera Palajare, Thanakorn Jatawong

กลุ่มเศรษฐกิจและสังคม สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน สามเสน กรุงเทพฯ
Economic and social group, Office of Project Management,
Royal Irrigation Department Samsen Bangkok

บทคัดย่อ

การประเมินความผาสุกของเกษตรกรเป็นการวัดระดับคุณภาพชีวิต และความกินดีอยู่ดี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตและรายได้ของเกษตรกร ซึ่งแนวคิดนี้เป็นเป้าหมายหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่ต้องการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรการเกษตร การประเมินความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง ได้ประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้เคยศึกษาไว้ จำนวน 15 ตัวชี้วัด จากองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาพบว่า ดัชนีความผาสุกโดยรวมของเกษตรกร มีค่าร้อยละ 74.24 โดยพบว่า ดัชนีด้านสังคมมีค่าสูงสุด คือร้อยละ 94.48 อยู่ในระดับดีมาก รองลงมาคือดัชนีด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับดี มีค่าร้อยละ 84.15 ส่วนดัชนี ด้านสุขอนามัยและด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าค่อนข้างต่ำ คือร้อยละ 64.34 และ 61.65 ตามลำดับ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุง ที่น่าสนใจคือดัชนีด้านการศึกษามีค่าเพียงร้อยละ 47.35 ซึ่งได้รับการพัฒนาน้อยที่สุดในโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง และจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากรัฐบาล

ABSTRACT

A farmers' happiness assessment is a way to measure quality of life and well-being so as to increase standard of living including income. The assessment concept is in parallel with the 11th National Economic and

Social Development Plan (B.E. 2555-2559) aiming to increase farmers' quality of life and effectiveness of agricultural resource use. Indicators from the Office of Agricultural Economics were adopted to study the farmers' happiness in the study area. Fifteen indicators were grouped into five categories which are economy, health, education, social and environment. The results showed that the overall farmers' happiness in Lower Pakpanang Basin Operation and Maintenance Project is equal to 74.24%. It is found that the social wellness is as high as 94.48%, followed by the economic wellness at 84.15%. Furthermore, health wellness and environmental wellness are quite low as 64.34% and 61.65%, respectively and need further improvement. Interestingly, education wellness is only 47.35% which is by far the least developed area in the Lower Pakpanang Basin Operation and Maintenance Project and highly needed support from the government.

บทนำ

ภาคการเกษตรมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เนื่องจากเป็นฐานวัตถุดิบ ทั้งทางด้านการผลิตอาหาร ภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ การท่องเที่ยว รวมทั้งยังเป็นวิถีชีวิต แหล่งภูมิปัญญา และ วัฒนธรรมที่สืบสานมา การพัฒนาภาคเกษตรให้ยั่งยืนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ ประเทศ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2554)

กรอบแนวคิดการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (ปี พ.ศ. 2555-2559) ได้น้อมนำแนวทางการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยขับเคลื่อน ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจน ยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการ เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนา อย่างบูรณาการ ทั้งมิติด้านคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อ สร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ รวมถึงการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการ พัฒนาประเทศ

แนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (ปี พ.ศ.2555-2559) ได้มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันต่างๆ ทางด้านเกษตร ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร การพัฒนาทรัพยากรการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการเกษตรของ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประกอบด้วย (1) นโยบายเร่งด่วน ได้แก่ การแก้ไขปัญหาสินค้าเกษตร จัดหาตลาดรองรับ สินค้าเกษตรและการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำและการชลประทาน (2) นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ การเกษตร เน้นการพัฒนาด้านการผลิต เกษตรกร และสถาบันการเกษตร โดยการส่งเสริมระบบประกันความเสี่ยงให้ เกษตรกร จัดกองทุนสวัสดิการ จัดทำทะเบียนเกษตรกร พัฒนาคุณภาพผลผลิตและระบบตรวจสอบสินค้า ส่งเสริม การวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร รวมทั้งการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน เช่น การปรับปรุงและขยายระบบชลประทาน

พื้นที่ดินเสื่อมโทรม และพัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น การพัฒนาภาคการเกษตรตามแผนนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 และแผนพัฒนาการเกษตรได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและจริงจังมาโดยตลอด แต่ถึงกระนั้น ในปัจจุบันยังคงพบว่า ภาคเกษตรต้องประสบกับปัญหาด้านต่างๆ เช่น การขาดแคลนแรงงาน ค่าจ้างแรงงานภาคเกษตรปรับตัวสูงขึ้น รวมถึงทัศนคติและค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่มีต่ออาชีพเกษตรกร (ประกาย, 2556) นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้ที่ยังอยู่ในภาคเกษตรต้องเผชิญกับปัญหารายได้ต่ำและพยายามหาทางออกโดยการหารายได้เสริมนอกการเกษตร เพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้มีการทำการเกษตรไม่เต็มเวลามากขึ้น ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะลดทอนความเข้มแข็งของภาคการเกษตรในอนาคต (โหมจิต, 2548)

กรมชลประทาน เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งน้ำในการใช้เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม พลังงาน สาธารณูปโภค และการคมนาคม นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงแหล่งน้ำของประชาชนและป้องกันผลกระทบจากปัญหาอุทกภัย ที่ผ่านมามีได้ดำเนินการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของแหล่งน้ำในหลายพื้นที่ ทั่วประเทศ หลายโครงการสามารถแก้ปัญหาให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้เป็นผลสำเร็จอันเป็นการช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้แก่ประชาชน (กรมชลประทาน, 2555) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพของกลุ่มน้ำให้สมดุล ช่วยบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ท่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน ช่วยป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ พร้อมทั้งเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนาและบริหารจัดการน้ำทุกระดับอย่างบูรณาการ ซึ่งการดำเนินงานโครงการมีเป้าหมายในการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ และสังคมของราษฎรในพื้นที่โครงการสู่ความยั่งยืน เพื่อให้เกิดความมั่นคง ราษฎรอยู่ดีมีสุข ที่ผ่านมามีหน่วยงานภายใต้คณะอนุกรรมการด้านต่างๆ ได้บูรณาการจัดแผนงานและงบประมาณสอดคล้องตามกรอบแผนยุทธศาสตร์ต่างๆ เข้าแก้ไขปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอย่างต่อเนื่อง และมีผลสัมฤทธิ์จากการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งส่งผลให้สามารถป้องกันการรุกตัวของน้ำเค็ม มีแหล่งน้ำจัดไว้ใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคและรักษาสีน้ำแควลุ่มได้เต็มพื้นที่ (ศูนย์อำนวยการและประสานการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2556) อย่างไรก็ตาม ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว เป็นการนำเสนอในภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง คณะผู้วิจัยจึงมีแนวทางการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง เนื่องจากเป็นโครงการด้านทำนน้ำที่อยู่ในพื้นที่ของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำต้นทุน ต้องรับน้ำจากพื้นที่ตอนบนและระบายน้ำลงสู่ทะเล นอกจากนี้ยังประสบกับปัญหาน้ำทะเลหนุน รวมถึงกิจกรรมทางการเกษตรมีความหลากหลายทั้งการเพาะปลูก ประมงน้ำจืด และประมงชายฝั่ง โดยผลการศึกษาจะสะท้อนถึงระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตโครงการ เพื่อนำไปพิจารณาวางแผนปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและประเมินระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร
2. เพื่อให้ทราบถึงตัวชี้วัดที่ควรได้รับการปรับปรุงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

ขอบเขตการศึกษา

ทำการศึกษาวิเคราะห์ห้ระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการศึกษา

การสุ่มตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ได้มาจากการสุ่มเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำกินในเขตพื้นที่ชลประทานของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง ซึ่งใช้จำนวนตัวอย่างทั้งหมด 40 ตัวอย่าง ด้วยวิธีการสุ่มแบบหลายชั้น (Multi Stage Random Sampling) ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทำการสุ่มฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา โดยใช้หลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) ด้วยวิธีแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling) โดยสุ่มเลือกมา 4 ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา จากทั้งหมด 6 ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา

ขั้นที่ 2 ทำการสุ่มหมู่บ้านในแต่ละพื้นที่รับผิดชอบของทุกฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา โดยใช้หลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) ด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยสุ่มเลือกมา 2 หมู่บ้าน ต่อ 1 ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษา

ขั้นที่ 3 ทำการเลือกเกษตรกรโดยไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) ด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวนหมู่บ้านละ 5 ครัวเรือน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้ ได้มาจากการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

ข้อมูลปฐมภูมิ ได้มาจากการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง ในปีการเพาะปลูก 2556/57 ระหว่างวันที่ 10 – 13 กุมภาพันธ์ 2557 โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 ตัวอย่าง ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย สภาพความเป็นอยู่ภายในบ้านของครัวเรือนเกษตรกร ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกร ความพึงพอใจต่ออาชีพเกษตรกรของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรและสุขลักษณะของครัวเรือนเกษตรกร

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย รายได้ของครัวเรือนเกษตร รายจ่ายของครัวเรือนเกษตร จำนวนแรงงานเกษตร เงินออมของครัวเรือนเกษตร หนี้สินของครัวเรือนเกษตร และระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนเกษตร

ข้อมูลทฤษฎี

ได้จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและรายงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาปากพนังตอนล่าง และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความผาสุก คุณภาพชีวิต และความกินดีอยู่ดี

การวิเคราะห์ข้อมูล

แนวทางการประเมินความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ยึดหลักเกณฑ์ของดัชนีความผาสุกของเกษตรกรตามที่สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้ศึกษาไว้ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. กำหนดตัวชี้วัดที่ใช้ประเมินความผาสุกของเกษตรกร 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีข้อสมมติเบื้องต้นให้ทุกตัวชี้วัด มีระดับความสำคัญเท่ากัน และเนื่องจากดัชนีที่ใช้ในการศึกษาแต่ละด้านประกอบด้วยตัวชี้วัดที่มีหน่วยแตกต่างกัน จึงต้องคำนวณดัชนีย่อยในแต่ละด้าน และนำไปรวมเป็นดัชนีความผาสุกของเกษตรกร ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวชี้วัดความผาสุกของเกษตรกร

ด้านเศรษฐกิจ	รายได้ครัวเรือนเกษตร การมีสิทธิในที่ดินทำกิน การมีงานทำของแรงงานเกษตร รายจ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนเกษตร เงินออมของครัวเรือนเกษตร สัดส่วนหนี้สินต่อทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตร
ด้านสุขอนามัย	ครัวเรือนเกษตรได้กินอาหารมีคุณภาพได้มาตรฐาน ครัวเรือนเกษตรมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ
ด้านการศึกษา	สมาชิกครัวเรือนเกษตรได้รับการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับ สัดส่วนจำนวนเกษตรกรต่อแรงงานเกษตรที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรม
ด้านสังคม	ความภูมิใจในอาชีพเกษตรกร ครัวเรือนมีความอบอุ่น คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครอบครัว การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร
ด้านสิ่งแวดล้อม	การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรที่ดิน

2. คำนวณหาดัชนีย่อยในแต่ละด้าน โดยใช้สูตรการคำนวณดัชนีความผาสุกของเกษตรกร ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

3. เมื่อคำนวณดัชนีย่อยครบทุกด้านแล้ว จะคำนวณหาดัชนีความผาสุกของเกษตรกร โดยใช้สูตรเดียวกับการคำนวณหาดัชนีย่อยในแต่ละด้าน

สูตรที่ใช้ในการคำนวณ ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร ได้แก่

$$GDH = \left(\frac{ECON^1 + HT^1 + ED^1 + SC^1 + EN^1}{\text{จำนวนดัชนีย่อยที่ศึกษา}} \right)^{1/n}$$

โดยที่	GDH	=	ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร
	ECON	=	ดัชนีด้านเศรษฐกิจ
	HT	=	ดัชนีด้านสุขอนามัย
	ED	=	ดัชนีด้านการศึกษา
	SC	=	ดัชนีด้านสังคม
	EN	=	ดัชนีด้านสิ่งแวดล้อม

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2553

4. เมื่อได้ค่าดัชนีย่อยในแต่ละด้าน และค่าดัชนีความผาสุกของเกษตรกร ซึ่งเป็นค่าที่แสดงถึงระดับคุณภาพชีวิตแล้ว จะแบ่งช่วงระดับออกเป็น 5 ระดับ โดยมีความหมายแสดงถึงระดับคุณภาพชีวิตในแต่ละด้าน ตามรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับคุณภาพชีวิต

ระดับ	ระดับคุณภาพชีวิต	ความหมาย
5	90.00 – 100.00	ดีมาก
4	80.00 – 89.99	ดี
3	70.00 – 79.99	ปานกลาง
2	60.00 – 69.99	ต้องปรับปรุง
1	น้อยกว่า 60.00	ต้องเร่งแก้ไข

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2553

5. การวัดผลระดับคุณภาพชีวิต ตามตารางที่ 2 จะดูจากค่าดัชนีที่ได้เทียบกับเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร โดยคำนวณออกมาเป็นค่าร้อยละ ถ้าค่าดัชนีมีค่าเข้าใกล้ 100 แสดงว่า ระดับคุณภาพชีวิตมีความผาสุก

ผลการศึกษา

การศึกษาดัชนีความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม โดยแต่ละองค์ประกอบมีจำนวนตัวชี้วัดที่แตกต่างกันสรุปผลวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ มีองค์ประกอบตัวชี้วัด 6 ตัว เมื่อวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิต พบว่า ตัวชี้วัดที่อยู่ในระดับดีมากมี 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ การมีสิทธิในที่ดินทำกิน การมีงานทำของแรงงานเกษตร และสัดส่วนหนี้สินต่อทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตร ตัวชี้วัดที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ เงินออมของครัวเรือนเกษตร และตัวชี้วัดที่ต้องเร่งแก้ไขมี 2 ตัวชี้วัดได้แก่ รายได้ครัวเรือนเกษตรและรายจ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือนเกษตร เนื่องจากรายได้ในครัวเรือนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องพึ่งพารายได้จากผลิตผลทางการเกษตร และนอกการเกษตร ในปี 2556 เศรษฐกิจโลกซบเซาความสามารถในการบริโภคสินค้าของประชาชนต่ำลง ส่งผลให้ผลิตผลทางการเกษตรมีราคาต่ำลงด้วย รายจ่ายอุปโภคบริโภคของครัวเรือน เน้นการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และยาสูบซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น การบริโภคสินค้าที่ไม่จำเป็นจำนวนมากส่งผลให้มีเงินออมในครัวเรือนลดลง ทำให้ครัวเรือนมีคุณภาพชีวิตต่ำลง จากตัวชี้วัดต่างๆ ข้างต้น ส่งผลให้ค่าดัชนีด้านเศรษฐกิจมีระดับคุณภาพชีวิตในระดับดี คืออยู่ที่ระดับร้อยละ 84.15

2. ด้านสุขภาพอนามัย มีองค์ประกอบตัวชี้วัด 2 ตัว เมื่อวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิต พบว่า ตัวชี้วัดที่อยู่ในระดับดี ได้แก่ครัวเรือนเกษตรได้กินอาหารมีคุณภาพได้มาตรฐาน และตัวชี้วัดที่ต้องเร่งแก้ไขได้แก่ ครัวเรือนเกษตรมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ โดยค่าดัชนีด้านสุขภาพมีระดับคุณภาพชีวิตในระดับต้องปรับปรุง คืออยู่ในระดับร้อยละ 64.34 เนื่องจากการให้บริการความรู้ในด้านสุขภาพของประชาชนยังไม่ทั่วถึง รวมทั้งหลายครัวเรือนยังมีฝุ่นละออง ไม่มีการคัดแยกขยะ และยังมีแหล่งน้ำขังในบริเวณบ้านเรือน

3. ด้านการศึกษา มีองค์ประกอบตัวชี้วัด 2 ตัว เมื่อวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตพบว่า ทั้ง 2 ตัวชี้วัดมีระดับคุณภาพชีวิตที่ต้องแก้ไขปรับปรุง ดังนั้นค่าดัชนีด้านการศึกษาจึงอยู่ในระดับที่ต้องแก้ไขปรับปรุงและมีระดับร้อยละ 47.35 เนื่องจากระดับการศึกษาของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ไม่ถึงระดับการศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิต ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งระดับการศึกษาของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนถึงความสามารถในการผลิต เนื่องจากทำให้สามารถรับรู้การถ่ายทอดเทคโนโลยีและสามารถใช้บริการในรูปแบบต่างๆที่รัฐอำนวยความสะดวกให้

4. ด้านสังคม มีองค์ประกอบตัวชี้วัด 4 ตัว เมื่อวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตพบว่า ทั้ง 4 ตัวชี้วัดมีระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับดีมาก ดังนั้นค่าดัชนีด้านสังคมจึงอยู่ในระดับดีมากและมีระดับร้อยละ 94.48

5. ด้านสิ่งแวดล้อม มีองค์ประกอบตัวชี้วัด 1 ตัว เมื่อวิเคราะห์ระดับคุณภาพชีวิตพบว่า มีระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต้องปรับปรุง ดังนั้นค่าดัชนีด้านสิ่งแวดล้อมจึงอยู่ในระดับต้องปรับปรุงและมีระดับร้อยละ 61.65

เนื่องจากการจัดการทรัพยากรดินของเกษตรกรยังมีน้อย ส่งผลให้ทรัพยากรดินมีการเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจาก การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี นอกจากนี้ ยังมีปัญหาจากสภาพธรรมชาติของดิน เช่น ปัญหาดินเปรี้ยว และดินเค็มซึ่งการใช้ดินอย่างไม่เหมาะสมส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดน้อยลง ซึ่งสามารถปรับปรุงตัวชี้วัดได้โดยการส่งเสริม อบรม และให้ความรู้แก่เกษตรกรให้ทำการฟื้นฟูทรัพยากรดินโดยการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การไถกลบตอซัง ปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อปรับปรุงดิน รวมทั้งการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

ผลการศึกษาวิเคราะห์ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร จากองค์ประกอบ 5 ด้าน สามารถสรุปได้ว่า ดัชนีความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่างมีค่าเท่ากับร้อยละ 74.24 แปลผลได้ว่าระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร

ตัวชี้วัด	ดัชนี (ร้อยละ)	ความหมาย
ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร	74.24	ปานกลาง
ด้านเศรษฐกิจ	84.15	ดี
- รายได้ครัวเรือนเกษตรกร	50.00	ต้องเร่งแก้ไข
- การมีสิทธิในที่ดินทำกิน	100.00	ดีมาก
- การมีงานทำของแรงงานเกษตรกร	100.00	ดีมาก
- รายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร (เครื่องคั้นที่มีแอลกอฮอล์+ยาสูบ)	50.00	ต้องเร่งแก้ไข
- เงินออมของครัวเรือนเกษตรกร	70.09	ปานกลาง
- สัดส่วนหนี้สินต่อทรัพย์สินของครัวเรือนเกษตรกร	99.35	ดีมาก
ด้านสุขอนามัย	64.34	ต้องปรับปรุง
- ครัวเรือนเกษตรกรได้กินอาหารมีคุณภาพได้มาตรฐาน	80.00	ดี
- ครัวเรือนเกษตรกรมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ	27.50	ต้องเร่งแก้ไข
ด้านการศึกษา	47.35	ต้องเร่งแก้ไข
- สมาชิกครัวเรือนเกษตรกรได้รับการศึกษาสูงกว่าค่าบังคับ	49.32	ต้องเร่งแก้ไข
- จำนวนเกษตรกรที่ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยี	45.21	ต้องเร่งแก้ไข
ด้านสังคม	94.48	ดีมาก
- เกษตรกรที่มีความภูมิใจต่อภาพรวมอาชีพเกษตรกร	90.00	ดีมาก
- ครัวเรือนมีความอบอุ่น	92.31	ดีมาก
- คนสูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคนในครอบครัว	100.00	ดีมาก
- การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม/สท.กับเกษตรกร	95.00	ดีมาก
ด้านสิ่งแวดล้อม	61.65	ต้องปรับปรุง
- การฟื้นฟูทรัพยากรที่ดิน	61.65	ต้องปรับปรุง

เมื่อพิจารณาค่าดัชนีด้านต่างๆพบว่าตัวชี้วัดที่มีค่าดัชนีต่ำกว่าร้อยละ 70 มีจำนวน 6 ตัวชี้วัด ซึ่งควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปเร่งรัดดำเนินงานเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ได้แก่

- (1) ยกกระต๊อบรายไ้ค้ครัวเรือนเกษตร
- (2) ลดรายจ่ายการบริโภคของครัวเรือนเกษตร
- (3) ส่งเสริมการสุขภาพที่อยู่อาศัยของครัวเรือนเกษตร
- (4) สนับสนุนให้สมาชิกในครัวเรือนเกษตรรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้ารับการศึษาให้มากกว่าระดับ

การศึกษาภาคบังคับ

- (5) ส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมมากขึ้น
- (6) สนับสนุนให้มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรดิน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพื่อประเมินความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง นับว่ามีความจำเป็นเนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โดยยึดหลักแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานไว้ให้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังให้มีความอยู่ดีกินดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงได้ทำการประเมินความผาสุกของเกษตรกรในพื้นที่โครงการ โดยประยุกต์ใช้ดัชนีความผาสุกของเกษตรกรตามทีสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้เคยศึกษาไว้ ซึ่งได้กำหนดตัวชี้วัดที่ใช้ประเมินความผาสุกของเกษตรกรใน 5 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมรวม 15 ตัวชี้วัด

ผลการศึษา พบว่าดัชนีความผาสุกของเกษตรกรมีค่าร้อยละ 74.24 จัดอยู่ในระดับปานกลาง โดยดัชนีด้านสังคม อยู่ในระดับดีมาก ครอบครัวมีความอบอุ่นและความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานขั้นพื้นฐานทีสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ให้ไปสู่ทิศทางทีมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าในด้านอื่นๆ ต่อไป แต่เมื่อพิจารณาดัชนีด้านเศรษฐกิจถึงแม้จะอยู่ในระดับดี แต่ก็ยังมีตัวชี้วัดทีเป็นปัญหาต้องเร่งดำเนินการแก้ไข ได้แก่ ปัญหารายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตร

สำหรับด้านสุขอนามัยและด้านสิ่งแวดล้อม ยังต้องมีการปรับปรุง โดยมีตัวชี้วัดสำคัญทีต้องแก้ไขเร่งด่วนคือการส่งเสริม สนับสนุน และให้ความรู้เกี่ยวกับการสุขภาพที่อยู่อาศัย และการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรดินให้แก่ครัวเรือนเกษตร

สุดท้ายด้านการศึษาอยู่ในระดับต้องเร่งแก้ไข โดยตัวชี้วัดทีต้องเร่งแก้ไข คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมมากขึ้น เพื่อทีจะสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองและครอบครัว ให้ครัวเรือนเกษตรมีความเข้มแข็ง เป็นการสร้างองค์ความรู้และสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่เกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กรมชลประทาน. 2555. 110 ปี มุ่งสู่การบริหารจัดการน้ำอย่างสมดุล. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท ไทเร็กซ์ แพลน จำกัด.
- โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง. 2556. เอกสารประกอบการประเมิน การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากลุ่มน้ำปากพนังตอนล่าง ประจำปี 2556.
- โหมยิต ปิ่นเปี่ยมรัชฎ์. 2548. มงออนาคตการเกษตรไทย. คอลัมน์คลื่นความคิด มติชนรายวัน วันที่ 10 มีนาคม 2548. ปีที่ 28. ฉบับที่ 9681.
- ประกาย กิจธิคุณ. 2556. แนวทางการธำรงรักษาระบบการเกษตรของไทย. บทความพิเศษวารสารเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ 59. ฉบับที่ 683. หน้า 6-10.
- ศูนย์อำนวยการและประสานการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2554. โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ.2555-2559.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2553. ดัชนีความผาสุกของเกษตรกร ปี 2553.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2554. แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด (พ.ศ.2555-2559).
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2556. โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ออนไลน์).
- <http://www.rdpb.go.th/rdpb/Front/Projects/ImportantDetail.aspx?projectid=131>.
- 30 พฤษภาคม 2557